

Válaszok a felszólalásokra

Lázár Péter, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ Könyvtártudományi osztályának vezetője

Az anketon elhangzott értékes felszólalások jórésze érintette a könyvtártudományi kutatás jelenlegi helyzetének, valamint a könyvtártudomány és a többi tudományágak kapcsolatának problémáit. Az utóbbi kérdésekkel nem kívánok foglalkozni, mivel ezeket előre megfontoltan kiiktattuk anketünk tárgyköréből. Tettük pedig ezt azért, mert a könyvtártudomány és a többi tudományág kapcsolatának kérdései többet érdemelnek, mint hogy más — hasonlóan fontos — kérdések mellett mintegy mellékesen vitassuk meg azokat. Az anket résztvevőinek érdeklődése megerősít azon felfogásunkban, hogy az idevágó kérdéseket egy későbbi anket napirendjére tűzzük. Összefügg ez a problémakör azzal az általánosabb kérdéssel, hogy mi is a könyvtár szerepe társadalmunkban. Ennek a témakörnek tudományos színvonalú feldolgozása fog nyilván kielégítő választ adni a könyvtártudomány és a többi tudományág kapcsolataira.

Ami a történeti tárgyú kutatások kérdését illeti, a lényeges kérdésekben az összes felszólalók alátámasztották és megerősítették az általam előadottakat.

Mindenekelőtt szeretném hangsúlyozni, hogy több felszólalóval (KÓHALMI, DANYI, BALÁZS, WALDAPFEL) együtt magam is erélyesen tiltakoznék a történeti tárgyú kutatások beszüntetése ellen, ha valaki ilyen javaslattal élt volna. Ilyen javaslat azonban senki részéről nem hangzott el, úgyhogy nem tudom, ki ellen kellene megvédeni a történeti tárgyú könyvtártudományi kutatások létjogosultságát! Nem kívánom részletesen idézni előadásom idevágó részét, amelyben kiemelem, hogy szükség van történeti kutatásokra, nem mondhatunk le róluk, még ha a történeti kutatások jelenlegi helyzete és színvonala nem is kielégítő. További fejtegetéseimben a kutatás hiányosságait elemeztem, rámutatva a témaválasztás hiányosságaira, ennek feltehető okaira és a könyvtárügyi kutatások elhanyagolására.

Érdekes vita alakult ki arról, hogy mivel magyarázzuk azt az egészségtelen jelenséget, hogy olyan sok kutatónk a történeti témák felé fordul, s a többi probléma egyáltalán nem érdekli (WALDAPFEL Eszter fogalmazása!). Előadásomban ennek történeti és ideológiai okait elemeztem, ezt egészítette ki GERÉB Lászlóné, BALÁZS János és WALDAPFEL Eszter további szempontokkal.

BALÁZS szerint nem igazi kutató az — bármely szaktudomány területén működjék is —, aki nem tisztázza a kutatásra váró kérdések eredetét, fejlődését problematikájának kialakulását és történetét. Ezt helyeselni is lehetne, ha BALÁZS „tisztázáson” nem értene elmélyülő kutatást és történeti stúdiókkal való foglalkozást. Ilyen kiterjesztett értelemben azonban már nem helytálló BALÁZS tétele. Ne csak a műszaki tudományokra és a természettudományokra

gondoljunk ezzel kapcsolatban, ahol nyilvánvaló BALÁZS felfogásának elfogadhatatlan volta, de még a társadalomtudományok terén sem érvényesül általában. Miért kellene minden közgazdaságtudományi kutatónak gazdaságtörténeti kutatásokat is végeznie, sőt — gazdaságtörténeti kutatásokkal előkészítenie közgazdaságtudományi kutatásait? Nem tévesztjük-e össze ezzel a felfogással a történeti kutatást, a produktív, alkotó kutatómunkát a receptív jellegű, tájékozódó, tanulmányozó vizsgálódásokkal (előstúdiumokkal, ahogyan BALÁZS maga is nevezi ezt a tevékenységet)?

Ezen elvi jellegű észrevétel mellett kétségemet kell kifejeznem aziránt, hogy adott esetünkben éppen a legszélesebbkörű kutatói körütekintés, könyvtárügyünk égető kérdéseinek megoldása iránti vágy hajtja kutatóinkat a történeti stúdiumok felé. Igaza van KŐHALMI Bélának: a történelem a máig ér. Milyen kár azonban, hogy történeti témákkal foglalkozó kutatóink javarésze szerint csak a XVII—XVIII. századig! A mai valóság korszerű könyvtárügyi problémáihoz átvezető legújabb korszak, különösen a két világháború közötti korszak csaknem teljes mellőzése könyv- és könyvtártörténeti kutatásainkban — SZILÁGYI János emelte ezt ki nyomatékosan — nem arra enged következtetni, hogy BALÁZS János vélte szellemi magatartással állunk általában szemben; sokkal inkább igazolja ez a jelenség azon okok érvényesülését, amelyeket beszámolómban részletesen elemeztem.

A fiatal kutatók túlnyomóan történeti irányú érdeklődését GERÉB Lászlóné arra vezeti vissza, hogy a fiatal könyvtárosok nem rendelkeznek elég könyvtári tapasztalattal. Kérdés azonban, hogy a könyvtári munkába belecsöppenő, tapasztalatlan fiatal könyvtárosok érdeklődése mért fordul éppen a könyvtári gyakorlat alig összefüggő múlt felé, és mért nem a hiányzó könyvtári tapasztalatok mielőbbi megszerzése és tanulmányozása felé?

Feltétlenül megszívlelendő az a szempont, amelyet WALDAPFEL Eszter említett a könyvtártudomány kialakulásáról és tudományos módszereinek fejlettségéről. Egyetérték felfogásával, hiszen magam is hangsúlyoztam a hagyományok nagy szerepét a könyvtártudományi kutatások témaválasztásában. A tudományos módszerek kidolgozatlan volta, kutatóink ezirányú járatlansága azonban csupán részben magyarázza — ha nem is menti — kutatóink túlzott érdeklődését történeti tárgyú témák iránt. Utalok ezzel kapcsolatban arra, amit előadásomban a kutatási módszerek értékeléséről, a módszer és a hagyományok kapcsolatairól állítottam.

Az elmondottakból kitűnik, hogy mennyi probléma vár még megoldásra egyedül a történeti kutatások helyes tematikájának és módszereinek kialakításával kapcsolatban. Nagyon megszívlelendő KŐHALMI Bélának anketünkön elhangzott intelme, hogy önálló értekezletet érdemelne a könyv- és könyvtártörténeti kutatások módszertanának megvitatása.

Előadásomat tárgyi vonatkozásban KÉKI Béla részesítette konkrét bírálatban. A könyvtártudományi kutatásról vázolt helyzetkép szerinte nem felel meg egészen a valóságnak: a könyvtártudományi szakirodalmi termés és a kutatási eredmények elemzéséből kimaradtak *A Könyvtáros* és néhány más folyóirat könyvtártudományi cikkei, továbbá nagykönyvtáraink tudományos kiadványai; szerinte a *Magyar Könyvszemle* és a kutatási bejelentések nem nyújtanak valóságghű képet. Ami az elemzés teljességét illeti, nem szabad megfelelkezünk arról, hogy nagykönyvtáraink tudományos kiadványsorozatai főként különlenyomatokból állnak, amelyek szövege éppen a *Magyar Könyvszemle*ben jelent meg. Ami ezenkívül publikálódott, az mennyiségre nézve olyan

csekély, hogy a helyzetképben elénk tárt számszerű arányokat aligha módosítaná. A *Könyvtárosban* megjelent cikkek közül pedig nagyon kevés tekinthető tudományos kutatási eredmény publikálásának (erre különben GERÉBNÉ is utalt felszólalásában), úgyhogy a kutatás helyzetének feltárásához aligha lehet szükség a *Könyvtáros* általános elemzésére.

Nem kétséges, hogy egyetlen ankét sem képes válaszolni olyan bonyolult kérdéscsoport minden részletére, mint a könyvtártudományi kutatás helyzete és jövője. Az sem kétséges, hogy a felvetődő kérdéseket csak alapos megvitatás nyomán lehet megoldani. Ha maradtak problémák, amelyek további tisztázásra szorulnak, ha maradtak — itt fel nem vetett — nézeteltérések álláspontunk és az ankét egyes résztvevőinek álláspontja között, ezeket folyamatosan tisztáznunk kell a következő időkben; ez a Könyvtártudományi és Módszertani Központ egyik legfontosabb feladata. A következőkben már a kutatóké a szó, a kutatásoké a terep! Igyekezni fogunk az ankét tapasztalatait minél alaposabban hasznosítani. Kutatóinkon múlik, mennyire eredményesen tudják elősegíteni közös célunk megvalósítását, a magyar könyvtárügy és a könyvtártudomány felvirágozását.

Sebestyén Géza, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ vezetője

Ha most az ankét végén a vitára reflektálunk, az első kérdés, amire ki kell térnünk, a tematika kérdése. KÓHALMI elvtárs a könyvtári szolgáltatások kérdéskörét hiányolta a referátumokban. Mint bevezető szavaimban már utaltam rá, ez egy külön őszi ankét témája lesz, a jelen ankét szándékosan nem terjeszkedett ki rá. Azt is kérdezték, hogy miért nem foglalkoztunk a „nem könyvtártudományi” témákkal — ez megint csak ökonómia céljából történt. Tisztában vagyunk ennek fontosságával, és meg fogjuk ezt is vitatni. Egy félreértést mindenesetre el szeretnék oszlatni. A felszólalások egy részéből az csendült ki, hogy a könyvtártudományi munkát magasabbrendű témának tartjuk mint más munkákat. Szó sincs róla. Ha valamelyik könyvtárban az egyik könyvtáros könyvtártudományi munkával, egy másik pedig közgazdasági témájú kutatómunkával foglalkozik, könnyen lehet, hogy a közgazdasági természetű kutatómunka sokkal értékesebb, mint a könyvtártudományi. De hasonló a helyzet a könyvtári munka praktikus részét illetően is, sok esetben bizony az is értékesebb az ott folyó elméleti vizsgálódásoknál. Mindazonáltal nem tagadhatjuk a könyvtár elméleti kérdéseinek fontosságát, és ankétünk éppen ezeket tárgyalta.

Az ankét általános értékelését illetően nekem is az a véleményem, amit WALDAPFEL Eszter fejezett ki, hogy a jelenlegi helyzet a 6—8 év előtti állapothoz képest igen komoly előrehaladást mutat. Lehet, hogy hevesek voltak a viták, de ez is azt mutatja, hogy a kutatás kérdései érdeklik kollégáinkat.

Én a magam részéről a történeti és nem történeti témák kérdésével nem akarok foglalkozni. Úgy érzem, hogy a vita helytelenül csúszott erre az útra. Nyilván azért, mert félreértésről volt szó. Ezek az izgalmi hullámok hamar el fognak csitulni. Magam részéről szeretném, ha a történeti kutatások a mostanihoz képest inkább fejlődésen mennének keresztül. Számos fontos kérdésnek hiányzik történeti megvilágítása. Vannak azonban igen nagy számban más témák is, amelyek ugyancsak feldolgozásra várnak!

Elhangzottak olyan vélemények, hogy száz évre szóló kutatási tematikát vázoltunk fel. Azt hiszem, a helyzet nem olyan veszélyes. Fárasztó ugyan mind-

ezt egy másfélórás előadás keretében végighallgatni, de 5 esztendő alatt kevésnek is bizonyulhat.

A könyvtár társadalmi funkciójának vizsgálata, szerkezeti elemzése alapvető feltétele az egész könyvtári kutatómunkának, s így az összes többi témára is kihat. Erről lemondani nem lehet. Abban viszont mégsem értek egyet DANYI elvtárrsal, hogy először ezt a munkát kell elvégeznünk, és csak azután foghatunk hozzá egyéb területek megmunkálásához. Az élet ezt nem engedi meg. Párhuzamosan kell folynia a többi kutatásnak is, így a konkrét társadalmi valóság (szerkezeti és történeti) elemzésének, elsősorban az olvasás és a könyvtermelés vizsgálatának. Mivel a hozzászólók a történeti kérdések jelentőségét eléggé hangsúlyozták, engedjék meg, hogy én újból az alkalmazott kutatások fontosságát emeljem ki. Kétségtelen, hogy van máris számos idevágó publikáció, csak hogy ezek jelentős része nem haladja meg azt a színvonalat, ahol a tudományos munka kezdődik. Itt tehát a tudományos igényű vizsgálatokat sürgetjük.

Az elmondottakból nyilvánvaló, hogy egyidejűleg többirányú kutatásra van szükség. Valamennyi kutatási terület együttes művelése teremt egyensúlyi helyzetet, és csak az egész terület felkutatása nyújt megfelelő tudományos rangot is. Ha a könyvtártudománynak csak egyes részleteit mutatjuk be, más képet kapunk róla, mint amikor teljességre törekvően dolgozzuk ki.

SZILÁGYI elvtárs felvetette a munkaközösségek problémáját, javasolta, hogy ezeket fel kellene eleveníteni. Egyetértünk vele, foglalkozni fogunk a kérdéssel.

DANYI elvtárs felhívta a figyelmet arra, hogy heti 6—8 óra alatt komoly szervezési kérdéseket megoldani, valamint kutató munkát végezni nem lehet. WALDAPFEL elvtársnő szembeszállt ezzel a nézettel. A valóság azonban az, hogy más tudományágakban vannak több időre függetlenített személyek is.

CSÚRY elvtárs részéről elhangzott egy javaslat, hogy egyes kollégákat meghatározott időre és téma kidolgozására mentesíteni kellene folyó munkájuk alól, és átmenetileg a KMK-ba kellene beosztani. A másik javaslat az, hogy bizonyos témákat, meghatározott könyvtárakba kellene telepíteni. Azt hiszem, hogy e javaslatok pozitívak, és nyilvánvalóan tisztázni lehet, milyen témákkal, milyen megoszlásban melyik könyvtár foglalkozzék. A KMK-ban mindenestre már adva van az az operatív szerv, mely ezeket a kérdéseket kézbe fogja venni.

Befejezésül engedjék meg, hogy, mintegy határozati javaslatként felvázoljam a legfontosabb — és legáltalánosabban fogalmazott — feladatokat.

1. A kutatásokat ki kell szélesíteni; azt a distanciát, ami a könyvtári gyakorlat és az elméleti munka között van, el kell tüntetni.

2. Intézményes keretek között meg kell szervezni a könyvtártudományi publikációt.

3. A konferencia tanulságait felhasználva, részletesen ki kell dolgozni a következő 5 évre vonatkozólag a kutatási tematikát. A feladatot végezze az a bizottság, amelyet a távlati tudományos terv 86. sz. előkészítő bizottsága keretében a Művelődésügyi Minisztérium kiküldött.

4. Az itt felvetett témák kidolgozására meg kell teremteni a kellő szervezeti keretet, lehetővé kell tenni, hogy a könyvtárak munkatársai megfelelő megbízatást és mentesítést kapjanak e munkák elvégzésére.

DÉBATS ET RÉOLUTIONS

Ceux qui ont pris la parole après les comptes-rendus ont constaté à l'unanimité que le développement progressif de la bibliothéconomie est nécessairement lié à la liquidation du retard qui se manifeste dans le domaine des recherches bibliothéconomiques, par rapport aux exigences d'une pratique avancée. Bien que le colloque n'ait pas tenté de donner une définition exacte de la notion de bibliothéconomie, certains participants n'ont pas manqué de signaler les difficultés qui en résultent, notamment l'incertitude de la planification que cet état des choses entraîne dans certains domaines (par exemple dans celui de la rédaction des bibliographies spéciales). D'autres ont énoncé le vœu général que l'activité scientifique des bibliothécaires soit moins „bibliothéco-centrique”; ceci pour empêcher que les recherches — en s'éloignant des exigences sociales multiples formulées à l'égard des bibliothèques — n'aboutissent à une impasse. Un Colloque particulier sera convoqué pour qu'on puisse éclaircir ces questions d'une façon plus détaillée.

La thèse selon laquelle il faut multiplier les objectifs des recherches bibliothéconomiques a été approuvée par les participants, certains avaient néanmoins l'impression que la tendance des conférenciers, à indiquer la réduction de l'importance des études historiques comme un des buts à atteindre, n'était pas justifiée. En raison des débats les participants ont pu comprendre finalement qu'il ne s'agit pas de négliger les recherches historiques et que ce n'est qu'une tendance à assainir les proportions du programme. L'objet des études qui actuellement embrassent surtout la période jusqu'au XVIe—XVIIe siècle, sera à élargir jusqu'à l'analyse historique du passé le plus récent. Une autre tâche très importante est l'adoption sans équivoque de la conception marxiste des études historiques.

Les difficultés en connexion avec le manque de temps dont se plaignent les chercheurs, ont été également traitées. Comme solution on a envisagé de dispenser certains chercheurs — pour une période déterminée — de toute autre occupation et de créer des collectivités de travail pour l'élaboration des sujets d'une certaine envergure.

En ce qui concerne l'organisation des recherches, les participants ont approuvé la méthode centralisée aussi bien que la méthode décentralisée de l'étude, à condition qu'il soit possible d'assurer une coordination judicieuse excluant les imbrications éventuelles. Une importance considérable a été attribuée au caractère méthodique des recherches, à la succession chronologique des travaux selon leur portée, de même qu'aux problèmes de la publication des résultats scientifiques obtenus.

Faisant suite aux conférences et aux débats, les décisions suivantes ont été prises par les participants du Colloque:

1° Il faut élargir le domaine des recherches: on tendra à supprimer la distance qui se présente entre la pratique bibliothéconomique et l'activité théorique.

2° Les publications bibliothéconomiques devront être organisées dans un cadre institutionnel.

3° On devra établir un programme détaillé des recherches pour les 5 années à venir en faisant valoir les conclusions du Colloque.

4° Il faut créer des possibilités organisatrices à l'élaboration des sujets proposés et faire tout le nécessaire pour que les collaborateurs bibliothécaires soient officiellement invités à se charger de certaines études et en même temps dispensés des autres travaux.